

İstanbul'da Halk Dilbilimi: Diyalektal Çeşitlilik Algısı

Folk Linguistics in Istanbul: The Perception of Dialectal Variation

Gizem Karaköse

Torun/Poland, Nicolaus
Copernicus University

karakosegizem4@gmail.com

orcid: 0000-0003-2542-745X

Kamil Stachowski

Kraków/ Poland,
Jagiellonian University

kamil.stachowski@gmail.com

orcid: 0000-0002-5909-035X

Atıf Citation

Karaköse, G., & Stachowski, K. (2024). İstanbul'da halk dilbilimi: Diyalektal çeşitlilik algısı [Folk linguistics in Istanbul: The perception of dialectal variation] (Çev.: Karaköse, G., & Stachowski, K.). *BABUR Research*, 3 (2), 149–166.

Gönderim Submitted

28.07.2024

Revizyon Revision

12.08.2024

Kabul Accepted

27.08.2024

Yayın Tarihi Publication Date

31.12.2024

Öz

Türkiye'nin kültürel çeşitliliğine rağmen, halk dilbilimi ve algısal diyalektoloji araştırma haritasında dikkate değer bir boşluk olarak kalmaktadır. Bu makale, İstanbul'da gerçekleştirilen ve çizim harita yöntemi kullanılan diyalektal varyasyon algısı üzerine bir pilot çalışmanın sonuçlarını sunmaktadır. Türkiye'deki büyük diyalektal çeşitlilik iddialarına rağmen, katılımcıların yalnızca küçük bir azınlığı kendilerinin bir diyalekt kullandığını kabul etmiştir. Bununla birlikte, bazı sosyodemografik değişkenlerin haritada belirli şehirlerin seçilmesiyle ilişkili olduğu bulunmuştur. Tartışma, yanıtları etkileyen olası dilbilimsel ve sosyolojik faktörleri, ayrıca genel olarak diyalektal varyasyon algısını incelemektedir. Maruz kalma, bilgi ve kültürel çeşitlilik arasındaki etkileşime vurgu yapılmakta ve Türkiye'deki sosyodilbilimsel bağlam ele alınmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Algısal diyalektoloji, Türkçe, toplum dilbilim, kültürel çeşitlilik, sosyal kimlik, stereotipler.

Abstract

Despite its cultural diversity, Turkey remains a notable gap in the research map of folk linguistics and perceptual dialectology. This paper presents the results of a pilot study on the perception of dialectal variation conducted in Istanbul using the draw-a-map method. The proclamations of great dialectal diversity in Turkey notwithstanding, only a small minority of the respondents admitted to using a dialect themselves. Nonetheless, certain sociodemographic variables have been found to correlate with the selection of certain cities on the map. The discussion examines the potential linguistic and sociological factors influencing the responses, as well as the perception of dialectal variation in general. It emphasises the interplay between exposure, knowledge, and cultural diversity, and touches on the sociolinguistic context in Turkey.

Keywords: Perceptual dialectology, Turkish, sociolinguistics, cultural diversity, social identity, stereotypes.

* Folk Linguistics in Istanbul: The Perception of Dialectal Variation
Karaköse, G. & Stachowski, K. (2024). Folk linguistics in Istanbul. The perception of dialectal variation. *Zemin: Edebiyat dil ve kültür araştırmaları*, Vol.7, 32-55.

** Bu makalenin çevirisinden doğabilecek tüm telif hakkı ihlalleri ve diğer yasal sorumluluklar tamamen çevirmen(ler)in yükümlülüğündedir. *BABUR Research*, çeviri sürecinden kaynaklanabilecek herhangi bir yasal ihtilafta sorumlu tutulamaz. Çevirmen(ler), makale üzerinde gerçekleştirdiği çevirinin taraflar açısından telif hakkı ihlalleri yaratmadığını taahhüt eder.

Algısal diyalektolojinin kökenleri 1930'larda Hollanda ve Japonya'ya dayanır, ancak fikir, D.R. Preston'un 1980'ler ve 1990'lardaki çalışmalarıyla gerçekten ivme kazanmıştır. Bu yayınlardan sonra, Almanca (Schwarz & Stoeckle, 2017), Arapça (Alhazmi, 2017), İngilizce (Montgomery & Beal, 2011), İspanyolca (del Carmen Morúa & Serrano, 2004), Lehçe (Stachowski K., 2018), Ukraynaca (Red'kva & Stachowski K., 2019) ve diğer diller için çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türkçe büyük ölçüde keşfedilmemiş durumdadır. Bu anlamda, sadece dört yayının farkındayız. Bunlardan üçü Bursa'da yapılan aynı çalışmaya dayanmaktadır (Demirci, 2002; Demirci & Kleiner, 1998 ve 1999). Dördüncü çalışma ise bu makalenin yaptığı gibi diyalekt varyasyonunun algısıyla değil, yalnızca diyalektin algısıyla ilgilenmektedir (Seydi Ertek, 2016).

Türkçe ile ilgili algısal diyalektolojik araştırmalarının bu denli az olması şaşırtıcıdır çünkü Türkiye, kültürel çeşitliliği nedeniyle bu alanda umut verici bir bölge gibi görünmektedir. Türkiye'deki kültürel çoğulculuk konusundaki devam eden kavramsal tartışmalara rağmen, ülke, farklı kültürel ve dilsel tarihlere sahip çeşitli toplulukların bir arada yaşadığı bir bölge olarak öne çıkmaktadır (Çelik, 2008). Şehirler, bölgeler ve insanlar arasındaki etkileşimler, çok kültürlü bireylerin oluşumunu dolayısıyla dil ve diyalekt algılarını da etkiler.

Bu makalede, İstanbul sakinleri arasında diyalektal varyasyon algısına yönelik bir pilot çalışmanın sonuçlarını sunulmaktadır. Çalışmada, kökeni 1940'lara kadar uzanan (Schröder, 2015, s. 163) ve Preston tarafından algısal diyalektolojiye tanıtılan harita çizme yöntemleri (Preston, 1989, s. 25) kullanılmıştır. İkinci bölüm, çalışmanın metodolojisi ve sonuçlarını, üçüncü bölüm konuya ilişkin tartışmayı ve dördüncü bölüm ise araştırmaya dayalı öneriler ve gelecekteki tartışmalar için potansiyel yönleri özetlemektedir.

1. Çalışma

1.1. Tasarım

Çalışma, şekil 1'de sunulan tek sayfalık bir anketten oluşmakta ve iki soru seti içermektedir.

İlk grup, bilgi sağlayıcıların sosyal geçmişiyle ilgili: yaş (≤ 19 , 20–29 ve ≥ 30), cinsiyet (kadın, erkek, diğer), eğitim (lise, lisans, yüksek lisans), meslek (öğrenci, diğer; eğer “öğrenci” ise üniversite ve fakülte), doğum yeri, büyüdüğü yer ve Türkiye'ye özgün kavramlarından biri olan “nereli” gibi üç sorudan oluşmaktadır. Türkiye, hızlı sanayileşme ile kırsal alanlardan kent merkezlerine büyük göç hareketleri yaşamıştır (Güreşçi & Yurttaş, 2008). İkinci nesil göçmenler, ailelerinden miras kalan kimlik ile doğum veya büyüdükleri yerle ilişkilendirilen kimlik arasında bir seçimle karşı karşıya kalırlar. Genellikle ilkini seçerler; gerçekten de araştırmamızda, katılımcıların üçte birinden azı kimlikleri (“nereli”) ve doğum/yetiştirilme yerleri olarak aynı yeri belirtmişlerdir.

İkinci grup, çalışmanın esasını oluşturmaktadır. İlk olarak, katılımcılara evde veya arkadaşlarıyla bir diyalekt ile konuşup konuşmadıkları ve eğer konuşuyorlarsa,

öğretmenlerinin okulda onları standart dil olan İstanbul Türkçesi konuşmaları için düzeltip düzeltmediği sorulmuştur. İkinci soru, çalışmanın asıl özünü oluşturmaktadır ve yukarıda belirtildiği gibi, Preston tarafından önerilen beş teknikten biri olan harita çizme görevini (Preston, 1989) içermektedir. Katılımcılara üzerinde ondokuz şehir önceden işaretlenmiş Türkiye haritası (şekil 1) verilmiş (çoğunlukla en kalabalık şehirler, ancak doğudaki boşlukları doldurmak için birkaç küçük şehir de eklenmiştir, çünkü en kalabalık şehirler ülkenin batısında yoğunlaşma eğilimindedir) ve Türkçenin farklı konuşulduğunu düşündükleri yerleri işaretlemeleri istenmiştir. Aynı zamanda birden fazla yer işaretleyebilecekleri ve haritaya şehirler ve kasabalar ekleyebilecekleri açıkça belirtilmiştir. Bu soruyu, seçtikleri yerleri neden seçtiklerini açıklamalarını isteyen bir talep ve yorumlar için küçük bir boş alan takip etmiştir.

Anketin gerçek doğasını katılımcılardan gizlemek için geçici sorular eklememizin gerekli veya tavsiye edilir olduğunu düşünmedik. Kendi deneyimlerimizden veya benzer çalışmaları yürüten araştırmacıların raporlarından yola çıkarak sonuçları tahrif etmeye yönelik girişimlerin farkında değiliz.

Şekil 1. Çalışmada kullanılan anket soruları

Yaşınız: ≤ 19 20-29 ≥ 30
 Cinsiyetiniz: kadın erkek diğer
 Eğitiminiz: ortaokul lisans yüksek lisans
 Mestliğiniz: öğrenci
 | üniversite:
 | bölüm:
 | diğer:

Nerelisiniz:
 Doğduğunuz yer:
 Büyüdüğünüz yer:

Allenizle evde ya da arkadaşlarınızla çevrenizde konuşurken bir ağız/lehçe kullanıyor musunuz?

Eğer evet ise, okulda öğretmenin tarafından İstanbul Türkçesi (standart Türkçe) konuşmak için uyarıldınız mı?

Lütfen haritada size göre Türkçenin farklı bir şekilde konuşulduğu yerleri işaretleyiniz
 (birden fazla işaretleyebilirsiniz ve şehir ekleyebilirsiniz):

Eğer mümkünse, neden bu yerleri seçtiğinizi açıklayınız?

Yorumlar:

Dolayısıyla, çalışma öncelikle nicel olarak tasarlanmıştır. Katılımcılar harita üzerinde ister tüm bölgeleri isterlerse sadece bireysel şehirleri işaretlemiş olsun, her iki tür yanıt da nicel analize oldukça uygun görülmüştür. Katılımcılardan ayrıca seçimlerini açıklamaları/gereçlendirmeleri istenerek, genel tabloyu tamamlamak amacıyla nitel veri elde edilmiştir.

1.2. Bulgular

Çalışma Ekim 2023'te İstanbul Üniversitesi öğrencileri arasında gerçekleştirilmiştir. Toplamda 91 yanıt toplanmıştır. Ancak, değişken sayısını minimize etmek için, bazı uç cevaplara sahip anketler hariç tutulmuştur (tablo 1'de üstü çizilmiş girişler), bu da 70 yanıt içeren bir veri seti bırakmıştır. Bu nispeten az ve örneklem büyüklüğü göz önüne alındığında, makalede sunulan sonuçlar öncü olarak değerlendirilmelidir ve dikkatle ele alınmalıdır.

Katılımcıların eğitim seviyesi "lisans" olan anketler, çoğu durumda aynı zamanda 19 yaşında veya daha genç olduklarını belirtmelerine rağmen hariç tutulmamıştır ki bu yaşta üniversite eğitimlerini bitiremeyecekleri için mümkün değildir. Bu durumun sorunun yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını düşünüyoruz.

Hiçbir değişken karıştırıcı faktör olarak değerlendirilmemiştir.

Yaş		Eğitim		Nereli	
≤19	46	Ortaokul	1	İstanbul	16
20–29	30	lisans	81	Çorum	5
≥30	14	yüksek lisans	5	Kastamonu	4
Geçerli Değil	1	Geçerli Değil	4	Trabzon	4
				diğer	59
				Geçerli Değil	3
Cinsiyet		Üniversite		Doğum Yeri	
kadın	58	İstanbul Üniversitesi	83	İstanbul	64
erkek	28	Yıldız Teknik Üniversitesi	1	İzmir	2
diğer	4	Geçerli Değil	7	diğer	24
Geçerli Değil	1			Geçerli Değil	1
Meslek		Bölüm		Büyüdüğü yer	
öğrenci	81	Amerikan Kültürü ve Dili	1	İstanbul	59
öğrenci + ...	4	Antropoloji	4	İzmir	3
diğer	6	Çin Dili ve Edebiyatı	28	Bursa	2
		Elektrik ve Elektronik Mühendisliği	1	Muğla	2
		Leh Dili ve Edebiyatı	41	diğer	24
		Tiyatro Eleştirisi ve Dramaturji	10	Geçerli Değil	1
		Geçerli Değil	6		

Tablo 1. Katılımcıların sosyal geçmişi; çalışma dışında bırakılan üstü çizilmiş girişler.

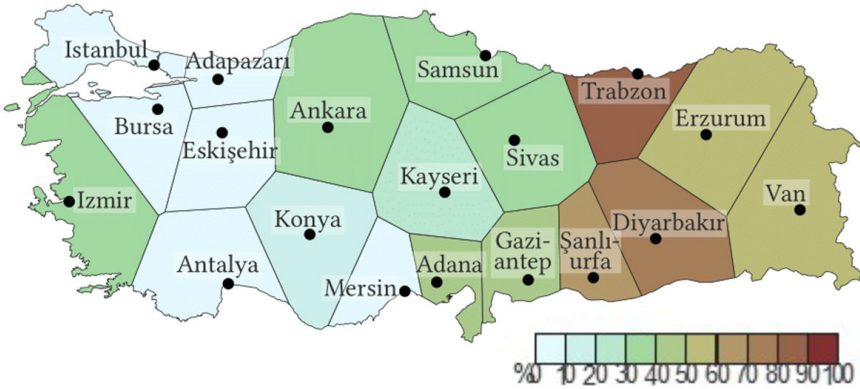
(Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

İlk soruda, yalnızca on katılımcı evde veya arkadaşlarıyla bir diyalekt ile konuştuklarını kabul etmiştir. Bu kişilerin harita çizme görevindeki yanıtları, standart Türkçe konuşanların yanıtlarından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermemiştir.

Harita çizme görevinde, dört katılımcı tüm bölgeleri işaretlerken, kalan 66 kişi sadece bireysel şehirleri seçmiştir. Bu dört yanıt çoğunluğun seçtiği formata dönüştürülmüştür. Birleştirilmiş bir harita şekil 2'de verilmiş olup, tartışma bölüm 3.2'de yer almaktadır.

Birkaç katılımcı haritada ek şehirler ve kasabalar işaretlemiştir. Bunlar, birden fazla kişi tarafından işaretlenmediği için birleştirilmiş haritaya dahil edilmemiştir. Bu şehirler: Bingöl (bu şehirle özdeşleşen bir kişi tarafından eklenmiştir ("nereli")), Bolu (aynı şekilde), Edirne (bağlantı yok), Kastamonu (bu şehirli ve bu şehirde doğmuş), Rize (bağlantı yok), ve Tunceli (bu şehirli).

Şekil 2: Çeşitli şehirleri seçen katılımcıların yüzdesi, daha iyi okunabilirlik için Voronoi mozaikleme ile. (Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

Fisher'ın kesin testi kullanılarak, sosyal değişkenler (bölüm 2.1'de tartışılan ilk grup sorular) ile katılımcının haritada seçtiği şehirler arasındaki korelasyon test edilmiştir. P -değeri $\leq 0,05$ olan beş çift bulunmuştur. Örneklemimizin sadece 70 yanıt içerdiğini ve bu nedenle istatistiksel sonuçların gerekli dikkatle ele alınması gerektiğini göz önünde bulundurarak, bulduğumuz korelasyonların iki farklı türe ayrıldığını söyleyebiliriz.

İlk tür, sosyolojik ve psikolojik akıl yürütme ile açıklanabilen korelasyonlardır. İki korelasyon istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur: Katılımcının öğrenim gördüğü bölüm ile İzmir'i haritada seçip seçmediği arasındaki korelasyon ($p = 0,003$; tablo 2) ve katılımcının cinsiyeti ile Ankara'yı seçip seçmediği arasındaki korelasyon ($p = 0,022$; tablo 3). Tartışmayı bölüm 3.3'te görebilirsiniz.

“Bölüm”	“İzmir”i Seçenler	“İzmir”i Seçmeyenler
Antropoloji	0	2
Çin dili ve edebiyatı	15	9
Leh dili ve edebiyatı	8	29
Tiyatro eleştirisi ve dramaturji	4	3

Tablo 2. “Bölüm” ve “İzmir” değişkenlerini karşılaştıran olasılık tablosu. (Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

“Cinsiyet”	“Ankara”yı Seçenler	“Ankara”yı Seçmeyenler
kadın	20	22
erkek	4	21
diğer	1	2

Tablo 3. “Cinsiyet” ve “Ankara” değişkenlerini karşılaştıran olasılık tablosu. (Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

İkinci tür korelasyonlar, düşük p değerinin istatistikle sosyoloji veya dilbilimden daha güvenilir bir şekilde açıklanabilir. Diğer bir ifade ile yanlış pozitifler söz konusudur. Bunlar üç çift içerir: “Nereli” ile “Ankara” ($p = 0,05$); “Büyüdüğü yer” ile “Adana” ($p = 0,034$); ve “Büyüdüğü yer” ile “Diyarbakır” ($p = 0,037$). “Nereli” ve “Büyüdüğü yer” değişkenlerinin çok sayıda farklı düzeyi bulunmaktadır: “Büyüdüğü yer”in yirmi, “Nereli”nin ise 38 düzeyi vardır (bkz. tablo 1). Bu, çok sayıda çok düşük değerli hücreye sahip olasılık tablolarına yol açmakta ve bu durum yanlış pozitif riskini önemli ölçüde artırmaktadır. Bu iki değişkeni yalnızca iki düzeye ayırdığımızda: en sık rastlanan değere (“İstanbul” ile hem “Nereli” hem de “Büyüdüğü yer”) karşı diğer tüm değerlerin toplamı (tablo 4 ve 5), Fisher’ın kesin testi artık anlamlılık eşiğinin altında p -değerleri vermemektedir. (Yukarıdaki sırayla: 0,199, 0,074, 0,138).

“Nereli”	“Ankara”yı Seçenler	“Ankara”yı Seçmeyenler
İstanbul	7	6
diğer	18	39

Tablo 4. “Nereli” (iki düzeye ayrılmış) ve “Ankara” değişkenlerini karşılaştıran olasılık tablosu. (Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

“Büyüdüğü yer”	“Adana”yı Seçenler	“Adana”yı Seçmeyenler	“Diyarbakır”ı Seçenler	“Diyarbakır”ı Seçmeyenler
İstanbul	7	15	14	8
diğer	27	21	39	9

Tablo 5. “Büyüdüğü yer” (iki düzeye ayrılmış) ve “Adana”/“Diyarbakır” değişkenlerini karşılaştıran olasılık tablosu. (Kendi verilerimizden türetilmiştir.)

Katılımcıların büyük çoğunluğu şehirleri bağımsız olarak seçtiği ve harita üzerinde tüm bölgeleri işaretlemedikleri için, bireysel şehir değişkenleri arasındaki korelasyonları hesaplamamızın gerekçeli olduğuna karar verilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olan toplamda altmış çift bulunmuştur, ancak bunların çoğunda korelasyonlar düşük seviyededir ($\varphi \leq 0,4$). İki grup öne çıkmaktadır: biri ülkenin merkezinde Adana, Kayseri ve Sivas şehirlerini kapsayan grup; diğeri ise güneydoğuda Erzurum, Gaziantep, Şanlıurfa ve Van şehirlerini içeren grup (tablo 6). Anketimizde haritada güneydoğudan beş şehir yer almaktadır; Diyarbakır bu bölgede en fazla seçilen şehir olmasına rağmen (bkz. şekil 2), diğer dört şehirle bağlantısı oldukça zayıf çıkmıştır, $0,36 \leq \varphi \leq 0,47$ (bkz. tablo 6). Tartışmayı bölüm 3.3'te görebilirsiniz.

	“Sivas”	“Şanlıurfa”
“Adana”	0,59	
“Kayseri”	0,58	
“Erzurum”		0,53
“Gaziantep”		0,56
“Van”		0,57

Tablo 5. Bireysel şehir değişkenleri arasındaki korelasyonlar, kendi topladığımız verilere dayanarak $|\varphi| \geq .5$ olanlar (tüm durumlarda $3.011 \times 10^{-6} \leq p \leq 3.629 \times 10^{-5}$).

Katılımcılarımızın çoğu, 70 kişiden 64'ü, seçtikleri şehirlerle ilgili nedenleri açıklamıştır. Maalesef, yanıtlar karar verme sürecine dair sınırlı bir içgörü sunmaktadır. Bu verinin büyük çoğunluğu, bu şehirlerin kendi ağızlarına sahip olduğu, insanların aksanla konuştuğu ve kelimeleri farklı telaffuz ettiği fikri etrafında bir varyasyondan ibarettir. Katılımcılar bu durumu örneklerdeki gibi açıklamıştır (aksi belirtilmediği sürece, tüm yorumlar tam olarak alıntılanmıştır): “aksanlı konuşuyorlar”; “Çünkü bu şehirlerin kendine özgü ağızları var”; “karadeniz şivesi Gerçek Türkçe gibi duyulmuyor”; vb. Bazı katılımcılar, seçimlerinin kişisel deneyimlerine dayandığını belirtmiştir: “Arkadaşım Karadenizli”; “[...]’den arkadaşlarım vardı ve kendilerinin istanbul türkçesinden daha farklı konuştuğunu söyleyebilirim”; vb. Birkaç katılımcı, çeşitli bölgelerin etnik bileşimini bir faktör olarak göstermiştir: “Lazlar ve Kürtler var”; “Seçtiğim illerdeki insanların çoğu Türkçe ile karışık veya Türkçe olmadan Arapça, Farsça ve Kürtçe gibi dilleri konuşmaktadırlar”; vb. Bazı katılımcılar açıklamalarında yalnızca kültürden bahsetmiştir: “Çünkü kültür ve yaşayış biçimleri farklı”; “All of the cities in Turkey Because there are culture difference every city. Even their traditions and cuisines are different” (Türkiye’deki tüm şehirler Çünkü her şehrin kültür farklılığı var. Gelenekleri, mutfakları bile farklı); vb. Bir kişi, İstanbul ile karşılaştırıldığında ağızların daha geniş bir yayılma gösterdiğini belirtmiştir: “Çünkü bu bölgelerde yöresel ağız daha yaygın.” Bu özet, kısa olmasına rağmen, katılımcıların açıklamalarında bulunabilecek tema yelpazesini etkili bir şekilde kapsamaktadır ve bu da bizim gözümüzde daha fazla araştırma gerekliliğini vurgulamaktadır.

2. Tartışma

Muhtemelen, bölüm 2.2’de sunulan bulgular, sosyolojik ve dilbilimsel faktörlerinin karışımının bir ürünüdür. Bu faktörleri tamamen ayırmak ve izole etmek, daha kapsamlı bir çalışma(lar), ve nitel verilere daha fazla odaklanmayı gerektirecektir. Ancak, mevcut materyal temelinde de bazı ilerlemeler kaydedilebilir. Bu çalışmada, öncelikle Türkiye’deki dil ve ağız kullanımı etrafındaki sosyal koşullara (bölüm 2.2.), ardından dilbilim açısından toplu haritaya (bölüm 3.2.) ve son olarak çalışmamızdan ortaya çıkan korelasyonlara (bölüm 3.3.) dikkat çekilmektedir.

2.1. Sosyal koşullar

Sosyolojik bağlamda, özellikle Türkiye gibi kültürel çeşitliliğe sahip bir ülkede, ağız ve standart dil arasındaki güç dinamiklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu güç ilişkileri, 1921 anayasasında Türkçenin resmi dil olarak tanınmasına kadar uzanır ki bu durum sonraki anayasalarla da pekiştirilmiştir. Resmi dilin işlevi, tüm dil alanlarında standartlaştırılmış çeşidin kullanılmasını ifade eder. Dilin düzenlenmesi, standardı tanımlayan ve hem konuşma hem de yazılı biçimlerde tutarlı kullanımını teşvik eden Türk Dil Kurumu tarafından denetlenmektedir. Araştırmamız için önemi göz ardı edilemeyecek bu çabanın bir yan etkisi, Türkiye’de konuşulan yerel Türkçe ağızlarının

ve diğer dillerin algısını büyük ölçüde etkilemesi ve bu şekilde günlük yaşamda dilsel milliyetçiliği teşvik etmesidir.

Bu çerçevede, devlet kanalı ve medya okulu olarak Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu, standartlaştırılmış çeşidin ulusun dil birliği için taşıdığı önemi vurgulamaktadır (Ünsal & Şahin, 2014). Bu yaklaşım, yıllar içinde diğer ağızları marjinalleştirme pahasına İstanbul Türkçesinin tercih edilen çeşidi olarak konumunu güçlendirmiştir. Bu durum bizi başka bir meseleye, dil ve kimlik arasındaki ilişkiye götürmektedir.

Ağız algısı, sosyal kimlik göstergelerinin inşasında kritik bir rol oynamaktadır. Türk medyasında standart Türkçe ve ağızların temsili, genellikle kentsel ve kırsal toplumlar arasındaki ayrımı yansıtır. Tarihsel olarak, ağızlar kırsal alanlarla ve daha düşük sosyoekonomik statüyle ilişkilendirilmiş ve bu da damgalanmış bir tablo çizmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye, olağanüstü hızlı bir kentleşme ve şehirlere kitlesel göç yaşamış, ancak bu durum bölünmeleri ortadan kaldırmak ve ulusu birleştirmek yerine, gecekondu mahalleleri (Işık & Pınarcıoğlu, 2002) olgusuna yol açarak mevcut bölünmeyi derinleştirmiş ve şehir nüfusları arasında kırsal grupların algısını pekiştirmiştir.

Ertek'in (2016) çalışması, Ankara yerel ağızını konuşan bireylerin standart Türkçeye, yani İstanbul Türkçesine, olumlu tutumlar sergilediklerini ve bunu dilsel doğruluğun dolayısıyla eğitimin bir göstergesi olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. İlginç bir şekilde, hem kendi ağızlarına hem de diğer ağızlara yönelik değerlendirmeleri genellikle olumsuz yönde eğilim göstermektedir. Bu sosyodilsel ayrım, dil kullanımında da kendini belli etmektedir. Daha varlıklı geçmişlere sahip bireyler, standart çeşidi tercih ederek sosyoekonomik faktörlerin kritik rolünü vurgulamaktadır. İstanbul Türkçesinin hegemonyası, özellikle şehir merkezlerinde ağızların günlük kullanımını etkilemiştir. Zamanla, kırsal ve gecekondu bölgelerinden gelen bireyler, damgalanmış bir kimlikle ilişkilendirilmekten kaçınmak için kamuya açık yerlerde standart dili konuşmaya başlamıştır.

Bu dinamik, Türkiye'de sosyal sınıf ve ağız arasındaki ilişkilere bir boyut daha eklemektedir. Bourdieu'nün (1977; 1991) siyasi ekonomi çerçevesine odaklanan dilsel uygulamalar açıklamasına dayanarak, Türk dil pazarında, birçok diğer ülkede olduğu gibi, standart dilin yerel ağızlardan daha yüksek bir sembolik değere sahip olduğu söylenebilir. Yakın zamandaki siyasi faaliyetlerde olduğu gibi, bu oranın tersine dönebileceği bazı durumlar mevcut olabilir, ancak burada bu eğilime karşı gelen bireysel örneklerden ziyade genel eğilim üzerine odaklanmıştır.

Çalışmamızdan çıkan sonuç, standart dilin ekonomi, medya ve genel olarak siyasi pazarlarda evrensel kabul açısından daha yüksek değerlendirildiği ve bu durumun farklı grupların kimlik inşası sürecini etkilediği şeklindedir. Konuşmacılar, belirli ağızları dışlanma veya aidiyet ile ilişkilendirir ve dil ile sosyal kimlik arasında bir bağlantı kurarlar. Anketimizde bir katılımcı tarafından dile getirilen "Lazlar ve Kürtler var"

ifadesi, dil/ağzın sosyal-etnik/ulusal kimliğin bir göstergesi olarak kullanılabileceğini kanıtlamaktadır. Bu anlamda, bölgesel ve ağız kimliği ile bölgelerin ve ağzların algılanması arasındaki ilişkiyi koparmanın mümkün olmadığını savunuyoruz. Katılımcılara, çeşitli ağzların konuşmacılarıyla kişisel deneyimleri olup olmadığını veya bu bölgeleri ziyaret edip etmediklerini sorulmamıştır. Diğer bir deyişle, bölgesel ve dolayısıyla ağızla ilgili stereotiplerin temas öncesinde mi yoksa sonrasında mı oluştuğu hala belirsizdir. Bu durum, gelecekteki çalışmalar için önemli bir araştırma sorusu olarak değerlendirilebilir.

Ağızlarla ilgili stereotipler sıklıkla medyaya nüfuz eder, bu ağzların kırsal alanlarla ve belirli davranışlar veya özelliklerle olan bağlantılarını güçlendirir. Örneğin, Karadeniz bölgesi sakinleri sıklıkla zeki ve inatçı olarak sunulurken, Şanlıurfa feodal sistemde sıkışmış ve toprak sahipleri ile köylüler arasındaki çatışmalarla mücadele eden bir yer olarak gösterilmektedir. Parker (2018, s. 2059) stereotipi, insanların günlük etkinliklerdeki etkileşimleri sırasında oluşan sürtüşmenin bir ürünü olarak tanımlar. Bizim durumumuzda, bu stereotipler dil, kimlik ve etnisite ile doğrudan bağlantılıdır. Türkiye'deki ağzların algısı, belirli yaygın davranışlar, durumlar ve medya gibi dış etkiler tarafından yaratılan stereotipleri yakından ilişkilidir. Bu dönüşüm, Türk-Kürt ilişkilerinin çalkantılı tarihine ve özellikle 2000'li yıllardaki başarısız barış süreci öncesi ve sonrasında Kürt etnisitesinin Türkiye'deki algısının evrimine paralel olarak gelişmiştir (bkz. ör. Bingöl, 2022; Savran, 2020). Özellikle, bu değişim, Saraçoğlu'nun (2010, s. 240) tartıştığı gibi kentsel sosyal yaşamın dönüşümü gibi büyük siyasi gelişmeler bağlamında daha olumsuz bir anlam kazanmaktadır. Bu makro düzeydeki değişimler, sosyal davranışlar ve ilişkiler üzerinde belirgin bir etki yaratmakta ve dolayısıyla belirli bölgelerdeki ağzların algısını da etkilememektedir. Toplumsal normlardaki değişiklikler, medyada temsil yoluyla desteklenmekte ve güçlendirilmektedir, bu da bir kısır döngü içinde ulusun psikolojisini ve dilsel uygulamalarını daha fazla etkilemektedir.

Ayrıca, ağzlar bölgesel, etnik ve kültürel kimliklerle ilişkilendirilebilir ve böylece bir kimlik işareti olarak hizmet eder. Dil, sonuç olarak, bireylerin ve toplulukların dilsel kimlikleri ile güç dinamikleri arasında iç içe geçmiş bir araç olarak, önceki çalışmaların (örneğin, Ertek, 2016) gösterdiği gibi, güç dinamiklerini yansıtan bir araç haline gelir.

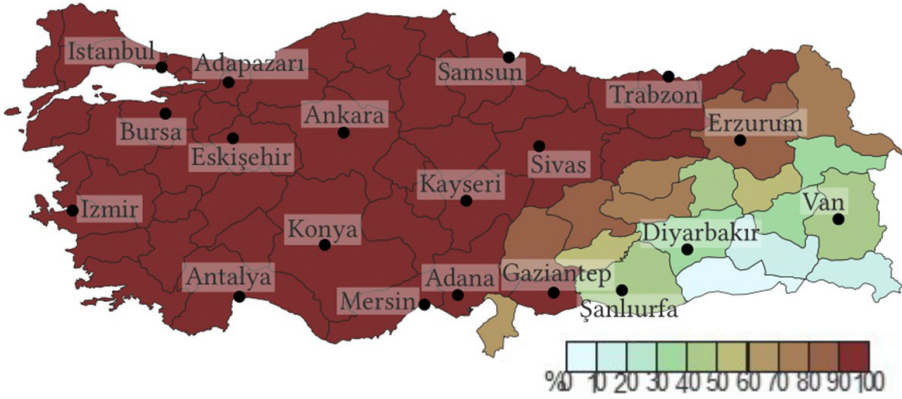
2.2. Toplu harita

Yukarıda tartışılan koşulların doğrudan bir ürünü olan ve çalışmamızdaki tüm yanıtları birleştiren harita (şekil 2) çalışmamızın en kısa özeti olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin belirli bölgelerindeki çok dillilik, belki de en dikkat çekici ve somut sosyal faktördür. Katılımcıların açıklamalarında bu durumu nadiren belirtmeleri beklenmedik bir bulgu olarak değerlendirmemize neden olmuştur (bölüm 2.2.) ancak yine de şekil 2 ve 3'ü kısaca karşılaştıracak olursak ikinci haritada 1965 nüfus sayımına dayanmakta daha güncel verilere ulaşılmadığından bu haliyle değerlendirilmektedir

(Dündar, 2000, s. 55, 139). Kesin yüzdeler o zamandan bu yana değişmiş olsa da, coğrafi dağılımın değişmediğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu varsayım doğrusa, Türkçe dışındaki diğer dillerin varlığının ağız çeşitliliği algısı üzerinde genel olarak az etkisi olduğu sonucuna varılabilir: $\rho = -0,336$, $p = 0,16$, $N = 19$ – ancak sonuçlarımızdaki bir özelliğe ilişkin bölüm 3.3'e bakınız.

Şekil 3. İllere göre Türkçenin yaygınlığı (1965 nüfus sayımına göre; Dündar 2000: 218–221).

Bu durumda, çalışmamızın sonuçlarına yönelik bir açıklama Türkiye'deki ağızların incelenmesinde aranmalıdır. Bildiğimiz kadarıyla, şimdiye kadar yalnızca Leyla Karahan (1996; ayrıca 2019, 2021 ve 2022'de küçük değişiklikler) tarafından önerilen tam bir Anadolu ağızları sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflandırma, etnik köken, eğitim gibi sosyal faktörleri tamamen göz ardı ederek ve yalnızca dilsel özelliklere dayanmaktadır. Karahan (1996, s. 2, 53), bu sınıflandırmayı birden fazla özelliği birleştirerek yapmıştır. Ayrıca genel sonucun Batı Anadolu'nun en batı kısmının ağızlarından mesafenin, özellikle fonetik mesafenin bir ölçüsü olarak görülebileceği şekilde oluşmuştur. Karahan, ağızları temelde üç kategoride ele almakta ve her grup daha sonra sırasıyla üç, dört ve dokuz alt gruba (şekil 4) ve ardından daha küçük alt gruplara ayrılmaktadır.

Ancak, şekil 2 ve 4'ün karşılaştırılması, birden fazla farklılık noktası ortaya koyar. Muhtemelen en dikkat çekici olanlar, "Bursa", "Eskişehir" veya "Antalya"yı seçenlerden çok, daha fazla seçilen "İzmir" ve "Diyarbakır" ile aynı ağız alt grubunda olan ancak çok daha az katılımcı tarafından seçilen "Van"dır. Belki de "Erzurum" da "Diyarbakır" ve "Van" ile birlikte düşünülmelidir, çünkü anketimizde haritada yer alan doğu ağızları grubundaki dört şehirden sonuncusudur.

Bu farklılık için olası bir açıklama, Karahan'ın 1996 sınıflandırmasında seçtiği özellikler ile sıradan insanlar tarafından en kolay gözlemlenen özellikler arasında

çok fazla örtüşme olmamasıdır. Ne yazık ki, iki seti doğrudan karşılaştırma imkanımız yoktur, çünkü katılımcılarımız yorumlarında belirli bir belirli ağız özelliğinden bahsetmemektedir. Diğerlik algısının tamamen sezgisel olabileceği ve ayrıntıların asla bilinçli olarak fark edilmediği düşünülebilir. Bu, kesinlikle gelecekteki araştırmalar için dikkat edilmesi gereken bir sorudur.

Başka bir olası açıklama, diğerlik algısının toplu haritadaki sayıları oluşturan bileşenlerden yalnızca biri olabileceğidir. İkinci bir bileşen, çeşitli ağızların ne kadar yaygın bir şekilde bilindiği veya bilinmediği olabilir. İzmir, Antalya, Bursa veya Eskişehir'den oldukça büyüktür; İstanbul'daki katılımcılarımızın İzmir ağızına, bu üç küçük şehrin ağızlarına kıyasla daha fazla maruz kaldıkları oldukça olasıdır. Erzurum ve Van'da Diyarbakır ve Şanlıurfa'dan daha küçük olsa da, bu fark o kadar büyük değildir. Aynı mantık onlara da uygulanabilir. Ancak iki büyük şehir, özellikle Diyarbakır, Erzurum veya Van'dan daha sık olarak ağızla ilgili konularda medyada yer alıyor, bu da toplu haritadaki daha yüksek konumlarını açıklayabilir.

Şekil 4. Anadolu ağızlarının bir sınıflandırması (Karahan, 1996).

Sonuç olarak, toplu haritadaki nihai rakamlar, birbirinden ayrı ama birbirine bağlı birkaç sosyolojik ve dilsel faktörün ürünü gibi görünmektedir. Katılımcıların dürüst olduklarını varsayarsak, belirli bir bölgeyi seçip seçmemeleri doğrudan iki koşula bağlıdır: bu bölgenin ağızına maruz kalmış veya bu ağız hakkında bir şeyler biliyor olmaları ve bu ağız farklı olarak algılamaları veya bilip bilmemeleridir. Bu iki koşul doğası gereği bağlantılıdır: bir ağız farklı olarak algılamak, hakkında hiçbir şey bilmeden mümkün değildir ve aynı zamanda farklı bir ağıza maruz kalmak onu zihinsel haritaya yerleştirir. Ancak bu iki koşul kısmen farklı faktörler tarafından tetiklendiğinden, aynı zamanda ayrıdır. Maruz kalma, bir arkadaş veya Televizyon programı aracılığıyla rastgele de

meydana gelebilir ve böyle bir olayın olasılığı çoğunlukla bölgenin büyüklüğünün ve ekonomik veya kültürel öneminin bir fonksiyonudur. Kültürel ve dilsel çeşitlilik, maruz kalma olasılığını etkileyebilir, ancak aynı zamanda bölgenin ağzını da etkileyebilir. Bununla birlikte, dili tanımlamazlar; çünkü dil, temalar, göçler, ekonomi, politika, tarih vb. tarafından şekillenir ve, son olarak, en önemlisi, rastgele mutasyonlarla şekillenir. (Özet için şekil 5'e bkz.)

Şu anda, toplu haritadaki rakamların bileşenlerinin göreceli ağırlıklarını ortaya çıkarmak için nasıl hesaplanacağı net değildir. Yukarıda, kültürel ve dilsel çeşitliliğin doğrudan etkisinin az olduğunu görülmüştür. Ayrıca, gerçek ağız farklılıklarının daha büyük bir rol oynadığını, ancak etkilerinin de sınırlı olduğunu söyleyebiliriz. Diğer faktörler maalesef daha az somut içermektedir.

Şekil 5. Ağız farklılıklarının algılanmasını etkileyen başlıca faktörler.

2.3. Korelasyonlar

İstatistiksel olarak anlamlı korelasyonlardan (bkz. Bölüm 2.2.) üç tanesi daha ayrıntılı bir tartışmayı gerektirmektedir: "Bölüm" ve "İzmir" ($p = 0,003$; Tablo 2); "Cinsiyet" ve "Ankara" ($p = 0,022$; Tablo 3); ve ayrıca bireysel şehir değişkenleri arasındaki korelasyonlar (Tablo 5).

İlk korelasyonun, katılımcıların anketi rastgele bir şekilde doldurmasından kaynaklandığını ve anlamlı bir bulgu olmadığını düşünüyoruz. Çin Dili ve Edebiyatı öğrencilerinin İzmir ağızı hakkındaki görüşlerinin Polonya Dili ve Edebiyatı öğrencilerinden tamamen farklı olması için bir sebep göremiyoruz. Bunun nedeni, iki ayrı grup halinde anket yapılmış olmaları ve bazı bireylerin anketleri bağımsız olarak doldurma talimatımıza uymadıklarını gözlemlememiz olabilir.

İkinci daha az açık durum, erkek katılımcıların neredeyse hiç "Ankara" seçmemesi, kadın katılımcıların ise ikiye bölünmüş olmasıdır. Demirci (2002) Bursa'da gerçekleştirdiği çalışmada cinsiyete dayalı farklılıklara da dikkat çekmiştir. Demirci, bu seçimin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirtmemektedir, ancak ilginç olan, zıt bir eğilimi kaydetmiş olmasıdır: kadınlar "Ankara"yı seçmezken, erkekler seçmiştir (2002, s. 43-45). Demirci, bu seçimin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirtmemektedir. Çalışmamızda katılımcıların sağladığı kısa yorumlar da ipucu

sunmamaktadır (bkz. Bölüm 2.2.). Örneklem büyüklüğümüz sınırlı (70 yanıt), ancak Demirci'nin çalışması iki kat daha fazla örnekleme sahiptir (2002, s. 42). Dolayısıyla, her iki çalışma da cinsiyet ile Ankara ağzının algısı arasında bir bağlantı öne sürüyorsa, bunun gerçek olduğunu kabul edilmelidir. Ancak, bu bağlantının yönü ve kökenleri daha fazla araştırma gerektirmektedir.

Son olarak, "Sivas" ve "Şanlıurfa"yı seçen katılımcıların belirli diğer şehirleri de seçme eğiliminde olduğu tartışılmalıdır. Yanıtlar kolektif olarak incelendiğinde, bu yerlerin merkezinde bulunduğu iki farklı bölge ortaya çıkmaktadır. Ancak, katılımcılarımızın çoğunluğunun şehirleri bireysel olarak, diğerlerinden bağımsız olarak seçtiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla, herhangi iki şehrin seçilmiş olması, bu iki şehri mutlaka aynı grup olarak gördüklerini söylemek için yeterli değildir.

İki bölgeden biri ülkenin merkezinde yer alan "Sivas", "Kayseri" ve "Adana" şehirlerini içermektedir ki bu daha anlaşılmalıdır. Bu üç değişken arasındaki korelasyon, yanlış pozitif olarak açıklanamaz çünkü şehirlerden hiçbiri çok az sayıda katılımcı tarafından işaretlenmemiştir (18 ila 34 arasında). Tüm çiftler için p -değerleri 0,05'in açıkça altındadır (en büyük 0,002) ve ϕ değerleri de nispeten yüksektir (Tablo 5; "Adana" : "Kayseri" 0,41). Katılımcılarımızın neden bu üç şehri birlikte bir grup olarak seçme eğiliminde olduklarını bilmiyoruz.

Diğer bölge Güneydoğu Türkiye'de yer almakta olup beş şehri içermektedir: "Diyarbakır", "Erzurum", "Gaziantep", "Şanlıurfa" ve "Van" (Tablo 5). Bu şehirlerden "Diyarbakır", diğer dört şehirle daha gevşek bir korelasyona sahiptir, zira ϕ değeri 0,36 ile 0,47 arasında değişmektedir. Muhtemelen, Diyarbakır daha sık seçildiği ve bazen beş şehirden yalnızca biri olarak gösterildiği için bu böyledir. İstatistiksel olarak grup, "Şanlıurfa" etrafında yoğunlaşmaktadır. Diğer çiftler arasındaki korelasyonlar da anlamlıdır ($0,0001 \leq p \leq 0,007$), ancak daha zayıftır ($0,36 \leq \phi \leq 0,48$).

Bu durumda, katılımcılarımızın bu şehirleri gerçekten birlikte gördüğünü, ancak bu sonucun doğrudan istatistiksel analizden türetilmeyeceğini düşünüyoruz (bu bölümün başına bakınız). Bunun nedeni, bu grubun ortaya çıkmasının ağız farklılıkları (Şekil 4) ve Türkçenin yanı sıra diğer dillerin varlığı (Şekil 3) ile açıklanabilmesidir ki, bu şehirlerin farklı olarak algılanmasına katkıda bulunmaktadır. Ancak bu açıklamalar, "Gaziantep" tarafından zayıflatılmaktadır. Gaziantep, diğer dört şehirle birlikte seçilmiş olmasına rağmen, büyük bir azınlığa sahip değildir ve ağzı doğu grubuna ait değildir. Gaziantep'in, bu özelliklere sahip olmamasına rağmen, genellikle "doğu şehri" olarak görüldüğünü ve zihinsel olarak Şanlıurfa, vb. ile bir grup olarak düşünüldüğünü varsayıyoruz. Varsayımımız doğruysa, bu durumda Gaziantep'in stereotipler prizmasından algılanması, katılımcılarımızın ağzı hakkındaki bilgilerini aşmış olacaktır.

Sonuç

Bu makale, Türkiye'deki ağız farklılıklarının algılanmasını araştırmak amacıyla İstanbul'da gerçekleştirilen bir pilot çalışmanın sonuçlarını sunmaktadır.

Bazı katılımcıların yazılı ve sözlü iddialarına rağmen, çalışma, ülkedeki tüm büyük şehirlerin kendine özgü ağızlara sahip olarak evrensel bir şekilde görülmediğini göstermiştir. Trabzon, en sık belirtilen yer olarak öne çıkmıştır (%86), bunu Diyarbakır (%77), Şanlıurfa (%74), Erzurum (%60) ve Van (%56) takip etmektedir. Geri kalan on dört şehir, katılımcıların yarısından daha azı tarafından seçilmiştir (Şekil 2). Bu sonuçlar, Türkiye'nin dil ve ağız haritaları ile sadece kısmen uyumludur.

Yanıtlar arasında iki bölge ortaya çıkmış gibi görünmektedir, çünkü belirli şehirler birlikte seçilme veya seçilmeme eğilimindedir. Birinci bölge Adana, Kayseri ve Sivas'ı, ikinci bölge ise Erzurum, Gaziantep, Şanlıurfa ve Van'ı kapsamaktadır. Ancak, katılımcıların bu şehirleri belirli gruplara ait olarak görüp görmedikleri açık değildir.

Bir diğer bulgu, cinsiyet ve Ankara'nın seçilmesi arasındaki istatistiksel olarak anlamlı korelasyondur. Çalışmamızda, kadın katılımcılar başkenti kendine özgü bir ağız sahibi olarak belirtme eğilimindedir. Bu, kendi başına şaşırtıcı bir sonuç olarak görülebilir, ancak daha da şaşırtıcı olan, Türkiye'de yapılan diğer karşılaştırılabilir tek çalışmanın (Demirci, 2002), aynı olguyu ters orantılarla bulmuş olmasıdır.

Bu iki özel sorunun yanı sıra, çalışma sosyolojik ve dilbilimsel faktörlerin etkileşimine ilişkin daha genel sorulara cevap arayışında daha fazla araştırma yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Halk dilbiliminde bugüne kadar kaydedilen tüm ilerlemelere rağmen, bu faktörler hala birbirine dolanmış ve bir düğüm olarak görülmektedir. Ancak bu düğümü tüm bireysel iplikleri izole bir şekilde inceleyerek çözme yöntemine sahip değiliz. Bu yolda ilginç bir adım, Preston'ın (1996) çalışmalarını devam ettirmek ve Türk ağızlarının belirli özelliklerinin dilbilimciler ve sıradan insanlar tarafından nasıl algılandığını incelemek olacaktır (bkz. ayrıca Lustański, 2021). Bir diğer ilgi çekici konu, dilsel stereotiplerin nasıl ve ne zaman oluştuğu ve bunların çeşitli bölgelerdeki sakinler hakkındaki stereotiplerle nasıl ilişkili olduğudur. Tüm bunlar, daha derin ve nitelik odaklı araştırmalara duyulan ihtiyacı işaret etmektedir.

Bu doğrultuda, halk dilbiliminde açılmakta olan iki yeni yönü de belirtmek istiyoruz. İlki, algısal deyimbilim (Głuszkowski, Grupa-Dolińska & Miaskowska, 2022) olarak adlandırılmakta ve yerli konuşurlar arasında deyimlerin ve deyimsel ifadelerin algılanması ve bilgisiyle ilgilenmektedir. Türkiye'nin bu konuda zengin bir araştırma alanı sunduğundan eminiz. Diğeri ise, özellikle Türkçe temelinde doğmakta olup, halk dilbiliminde bu dilin göz ardı edilen konumuna meydan okumaktadır. Algısal etimoloji (Arslan, 2022; Stachowski M., 2021 ve 2022; ayrıca bkz. Sobotka, 2015, s. 129-138) olarak adlandırılan bu alan, etimolojik araştırmalara sosyolojik perspektifi kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak bu alanda oynayabileceği önemli rol henüz geniş çapta göz ardı edilmiştir.

Kaynakça

- Alhazmi, L. (2017). A perceptual dialect map of Western Saudi Arabia. *White Rose College of the Arts & Humanities. Student Journal* 3, 2–16.
- Arslan, H.,Ç. (2022). Algısal Etimoloji ve Yeni Düşüncelerle Eski Türkçe ‘Imga’ ile ‘İl Imga’nın Kökeni. *Türkologia* 4(112), 74–91.
- Bingöl, O. (2022). An analysis of the failure of the Peace Process (2013–2015) with PKK through the Ripeness Theory. *Gazi Akademik Bakış* 15(30), 281–302.
- Bourdieu, P. (1977). The Economics of Linguistic Exchanges. *Social Science Information* 16, 645–668.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power* (J. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Çelik, H. (2008). Çokkültürlülük ve Türkiye’deki Görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9(15), 319–332.
- del Carmen Morúa, M., & Serrano, J. (2004). Dos mil kilometros de por medio: dialectología perceptual contrastiva del español mexicano. In M. del Carmen Morúa Leyva, & R.M. Ortiz Ciscomani (Eds.), *VII Encuentro Internacional de Lingüística en el Noroeste* (s. 253–276). Hermosillo: UniSon.
- Demirci, M. (2002). Gender differences in the perception of Turkish regional dialects.” In D. Long, & D.R. Preston (Eds.), *Handbook of perceptual dialectology* (Vol. 2, s. 41–50). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Demirci, M., & Kleiner, B. (1998). Gender and age-based variation in the perception of Turkish dialects. *Language Awareness* 7(4), 206–222.
- Demirci, M., & Kleiner, B. (1999). The perception of Turkish dialects.” In D. Long, & D.R. Preston (Eds.), *Handbook of perceptual dialectology* (Vol. 1, s. 263–281). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 1999.
- Dündar, F. (2000). *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*. İstanbul: Çiviyazıları.
- Głuszkowski, M., Grupa-Dolińska, M., & Miaskowska, A. (2022). W stronę frazeologii percepcyjnej. Badanie znajomości i oceny poprawności frazeologizmów u studentów kierunków społeczno-humanistycznych – uwagi wstępne. *LingVaria* 33, 21–38.
- Güreşçi, E., & Yurttaş, Z. (2008). Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 14(2), 47–54.
- İşık, O., & Pınarcıoğlu, M. (2002). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları. Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Karahan, L. (2019). *Suriye Türk(men) Ağızlarının Türkiye Türkçesi Ağızları İçindeki Yeri*. Retrieved from https://www.academia.edu/67831553/SUR%C4%B0YE_T%C3%9CRK_MEN_A%C4%9EIZLARININ_T%C3%9CRK%C4%B0YE_T%C3%9CRK%C3%87ES%C4%B0_A%C4%9EIZ

LARI_%C4%B0%C3%87%C4%B0NDEK%C4%B0_YER%C4%B0.

Karahan, L. (2021). Türkiye Türkçesi Ağız Gruplarının Sınırları Üzerine Düşünceler-2. In *IX. Uluslararası Türk Dili Kurultayı. Bilge Tonyukuk Anısına (Ankara: 26–30 Eylül 2021)* (Vol. 2, s. 1147–1156). Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Karahan, L. (2022). Türkiye Türkçesi Ağız Gruplarının Sınırları Üzerine Düşünceler-1. In Ş.H. Akalın, & E. Gürsoy-Naskali (Eds.), *Geçmisten Günümüze Yazılmayan Türkçe – Türkçenin Art ve Eş Zamanlı Değişkeleri – 5. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (11–12–13 Mayıs 2022)* (s. 39–49). İstanbul. Elginkan Vakfı.

Lustański, J. (2021). Wymiary potocznej świadomości językowej i relacje między nimi. *Socjolingwistyka* 35, 283–302.

Montgomery, C., & Beal, J.C. (2011). Perceptual dialectology. In W. Maguire, & A. McMahon (Eds.), *Analysing variation in English* (s. 121–148). Cambridge: Cambridge University Press.

Parker, A. (2018). The spatial stereotype: The representation and reception of urban films in Johannesburg. *Urban Studies* 55(9), 2057–2072.

Preston, D.R. (1989). *Perceptual Dialectology. Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht, Providence: Floris.

Preston, D.R. (1996). Whaddayaknow?: The modes of folk linguistic awareness. *Language Awareness* 5(1), 40–74.

Red'kva/Stachowski (2019) = Редьква, М., & Стаховський, К. Особливості сприйняття та розрізнення говорів української мови з погляду перцептивної діалектології (на основі анкетування, проведеного у м. чернівцях). *Науковий вісник Чернівецького університету* 812, 86–94.

Saraçoğlu, C. (2010). The changing image of the Kurds in Turkish cities: Middle-class perceptions of Kurdish migrants in Izmir. *Patterns of Prejudice* 44(3), 239–260.

Savran, A. (2020). The Peace Process between Turkey and the Kurdistan Worker's Party, 2009–2015. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 22(6), 777–792.

Schröder, S. (2015). *Mental maps als Zugang zu sprachlichen Wissen*. In R. Langhanke (Ed.), *Sprache, Literatur, Raum. Festgabe für Willy Diercks* (s. 163–181). Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte.

Schwarz, C., & Stoeckle, P. (2017). Stadt, Land, Berg. Vom Zusammenspiel von Dialektwahrnehmung und Topographie. *Linguistik online* 85, 257–274.

Seydi Ertek, M. (2016). Dil Algısı Bağlamında Ağız Konuşurlarının Olası Tutumları: ANADOK Örneği. *Turkish Studies* 11(4), 829–844.

Sobotka, P. (2015). *Etymologizowanie i etymologia. Od semantyki ontologicznej do etymologii hermeneutycznej*. Warszawa: Polska Akademia Nauk.

Stachowski, K. (2018). Przyczynek do dialektologii percepcyjnej Polski: Szczecin. *Język polski* 98(1), 5–17.

Stachowski, M. (2021). Perceptual etymology, or three Turkish culinary terms in Croatian and Slovene, and a Polish social term *inteligencja* 'intelligentsia'. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 138, 221–225.

Stachowski, M. (2022). Perceptual etymology. A social aspect of etymological research. *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 139, 61–67.

Ünsal, F., & Şahin, H. (2014). *Spikerlik ve Türkçe Kullanımı*. Ankara: Özdoğan Matbaa Yayın.